

Religiøst fredsarbeid i Jerusalem – i møte med vestlige kristne

YVONNE MARGARETHA WANG

Etter Den andre verdenskrig har det utviklet seg en god og fruktbar dialog mellom jøder og vestlige kristne, spesielt på grunn av den kristne interessen for den jødiske konteksten bak Det nye testamentet. I møte mellom vestlige kristne og palestinske kristne kan det derimot oppstå en del usikkerhet. Palestinske kristne er ikke spesielt interesserte i den vestlige jøde-kristne dialogen. Hvordan kan vi forstå dette på en konstruktiv og empatisk måte?

Religiøst fredsarbeid er et viktig arbeid som har fått stor oppmerksomhet i vår tid. Det finnes flere palestinsk-kristne fredsorganisasjoner i Israel og de palestinske selvstyre-områdene.¹ Det er likevel lite som tyder på at den gode dialogen vi finner mellom vestlige kristne og jøder kan overføres direkte til kristne palestinere.²

I denne artikkelen ønsker jeg å se nærmere på to organisasjoner som begge er rettet mot palestinske kristne, og begge hevder å arbeide for fred: Det dreier seg om Sabeel, som er etablert av den kristne palestineren Naim Ateek, og om Jerusalem Center for Jewish Christian Relations, etablert av den jødiske israeleren Daniel Rossing. Artikkelen bygger på forskningsmateriale fra mitt doktorgradsarbeid i årene 2007-2011.³ Artikkelen setter fokus på valg av strategi for fredsarbeid

i lys av konfliktløsningsteori.

Jeg vil først avklare begrepet *religiøst fredsarbeid* og videre utdype begrepets betydning ved hjelp av konfliktløsningsteoretiske perspektiv. Deretter vil jeg presentere og analysere de to nevnte organisasjonene. Hensikten bak artikkelen er å skape større forståelse for det religionsmøte som skjer mellom vestlige og palestinske kristne i dag og hvordan vestlige kristne kan delta konstruktivt innen den pågående diskursen for fred.

Jeg vil innledningsvis også oppklare bruken av to betegnelser i denne artikkelen. Betegnelsen «Det hellige land» blir ofte brukt om Israel og de palestinske selvstyreområdene i faglitteraturen på grunn av at området rommer mange steder og områder som anses som hellige for de tre abrahamittiske religionene på både ulike og sammenfallende måter.⁴ Denne betegnelsen blir altså brukt i denne artikkelen når det refereres til staten Israel og de palestinske selvstyreområdene. Betegnelsene «palestinske kristne» og «israelsk-arabiske kristne» er også kompleks og skillett mellom de to handler ikke nødvendigvis bare om statsborgerskap, men like mye om hvordan de identifiserer seg selv som enten palestinere eller israelske arabere.⁵ Siden den kristne organisasjonen Sabeel tydelig identifiserer seg som palestinere, har jeg valgt å bruke denne betegnelsen her. Det bør likevel understrekes at den israelske organisasjonen som presenteres her både henvender seg til palestinske kristne og israelsk-arabiske kristne.⁶

Konfliktløsningsteori

Professor i religion, etnisitet og internasjonale konflikter, David Little, og historieprofessor R. Scott Appleby definerer begrepet *religiøst fredsarbeid* slik: det «... describe[s] the range of activities performed by religious actors and institutions for the purpose of resolving and transforming deadly conflict, with the goal of building social relations and political institutions characterized by an ethos of tolerance and nonviolence».⁷ Med utgangspunkt i denne definisjonen kan vi se at *religiøst fredsarbeid* knytter den religiøse og politiske sfæren sammen. I følge Little og Appleby er dette en prosess som skal føre til en strukturell reform, der tiltak som fremmer dannelsen av et sivilt

lederskap som vil henvende seg til årsakene for konflikten og etablere langsiktige praksiser og institusjoner som fremmer fred og gode relasjoner i samfunnet.⁸ I følge Little og Appleby kan religiøse ledere ha en viktig rolle i post-konflikt områder som undervisere og institusjonsbyggere. Gjennom sin undervisning kan de "... have a role to play during each of the stages of conflict transformation, whether it be to sensitize a society to inequities in the system; to foster the understanding and build the skills of advocacy, conflict resolution, democracy or living with diversity".⁹ Som institusjonsbyggere kan religiøse ledere utvikle strategier som utfordrer politisk og sosial urett, motivert av sine religiøse tro.¹⁰ Little og Appleby påpeker videre at lokale religiøse ledere kan ha stor framgang fordi de:

... (1) exhibit an intimate knowledge of the language and culture of the peoples in conflict, (2) enjoy access to first-hand information about the conflict as it evolves; (3) possess or draw upon political expertise, and (4) help to develop and embrace a long-term vision of peace for the conflicted society. These four characteristics of effective religious peace builders may help religious leaders to bridge the gap that is frequently the most relevant obstacle to a peace process; the hermeneutical gap.¹¹

I lys av denne forståelsen kan religiøst fredsarbeid spille en viktig rolle både i områder der det er en pågående konflikt og i områder der en nylig fredsavtale er inngått blant de politiske lederne (såkalte post-konfliktområder).

Med utgangspunkt i denne definisjonen av religiøst fredsarbeid er det viktig å legge merke til to sentrale, men ulike strategier innenfor fredsarbeid. Innenfor konfliktløsningsteori er fredsarbeid et konsept som knytter seg til flere ulike perspektiv, men i vår sammenheng er det spesielt to av disse som er relevante. For det første er det viktig å skille mellom kulturelt, strukturelt og den politiske elitens fredsarbeid. Jmfør den kjente boken, *Contemporary Conflict Resolution*, av professor i konfliktløsning, Oliver Ramsbotham, professor i internasjonale relasjoner, Hugh Miall og professor i konfliktløsning, Tom Woodhouse.¹² Kulturelt fredsarbeid retter seg mot de sosiale

relasjonene innenfor et samfunn. Strukturelt fredsarbeid er derimot opptatt av å endre de institusjonene, som man mener legitimerer konflikten.¹³ Elitens fredsarbeid er det arbeidet de politiske lederne gjør gjennom f. eks. å inngå fredsavtaler. I forhold til religiøst fredsarbeid er det de to første som er mest sentrale. Selv om disse tre strategiene er ulike må det likevel understrekes at de betraktes som gjensidig avhengig av hverandre.

Ramsbotham, Miall og Woodhouse, bruker begrepet *conflict transformation* som det dypeste nivået og endelige målet innenfor fredsarbeid der alle de tre nevnte strategiene fungerer gjensidig og konstruktivt: "... it implies a deep transformation in the institutions and discourse that reproduce violence, as well as in the conflict parties themselves and their relationship. It corresponds to the underlying tasks of structural and cultural peacebuilding."¹⁴ Flere forskere har påpekt hvordan konflikter er sosiale fenomen, som betyr at det er et dialektisk forhold mellom mennesker og institusjonene eller de dominerende diskursene som legitimerer konflikten. Dette forholdet kan beskrives som et "cause-and-effect relationship which goes both ways - from the people and the relationships to the conflict and back to the people and relationships".¹⁵ På denne måten må fredsarbeid som ønsker å transformere konflikten forstås som et prosess-orientert arbeid, der kulturell, strukturell og den politiske elitens fredsarbeid gjensidig utfyller hverandre.

Et annet viktig perspektiv innenfor konfliktløsningsteori som er relevant for oss her, er spørsmålet om det foreligger en symmetrisk eller asymmetrisk konflikt. De fleste akademikere påpeker at det er en gjennomgående asymmetri i den Israelsk-Palestinske konflikten,¹⁶ mellom en etablert stat og et palestinsk folk der mange har bodd i flyktningeleir eller under okkupasjon i flere tiår. På den annen side har en amerikansk rabbiner og professor innen religiøst fredsarbeid, Marc Gopin, påpekt hvordan begge folk er ofre selv om konflikten er asymmetrisk:

If we do not want to perpetuate this dance of death between competing miseries, between suicide bombers and dysfunctional border guards, then we had better pay attention to

alleviating the circumstances that create such psychologies ... Of course there is asymmetry! And justice demands greater attention to the latter's needs. But conflict resolution and simple compassion demand care for all of those people born in misery who contribute actively to violence.¹⁷

På denne måten advarer Gopin mot en forenklet forståelse av forholdet mellom partene i konflikten og ensidig empati med en part.¹⁸

Følger vi Ramsbotham, Miall and Woodhouse videre, ser vi hvordan de definerer asymmetriske konflikter som konflikter "between dissimilar parties such as between a majority and a minority, an established government and a group of rebels".¹⁹ Forskjellen mellom en symmetrisk og en asymmetrisk konflikt er at hovedårsaken bak konflikten ikke er en spesiell uenighet, men heller ligger "... in the very structure of who they are and the relationship between them".²⁰ Ramsbotham, Miall og Woodhouse foreslår videre to viktige tilnærminger overfor asymmetriske konflikter. Den første er å utfordre maktforholdet gjennom demonstrasjoner og solidaritet med den svake part. Den andre tilnærmingen er å styrke den svake parts posisjon.²¹ Med utgangspunkt i denne teoretiske bakgrunnen skal vi nå se på to organisasjoner som på ulike måte engasjerer seg i religiøst fredsarbeid med empati ovenfor palestinske kristne som en minoritet.

Sabeel

Sabeel er en palestinsk kristen fredsorganisasjon som knytter seg til utviklingen av palestinsk frigjøringssteologi ledet av Naim Ateek. I 1989 utga Ateek en bok, som kan sies å danne grunnlaget for organisasjonens frigjøringssteologi:

It is my strong conviction that in response to the conflict, the Church in Israel-Palestine is called to a two-dimensional ministry, a prophetic and a peacemaking one. These roles constitute a dual imperative for the Church, and should be the focus of its strategy today. The prophetic imperative directs that the Church should dare to analyze and interpret

*events theologically... With the peacemaking imperative, the Church recognizes that it is called by God to be a catalyst of peace and reconciliation.*²²

Etableringen av Sabeel med en egen palestinsk frigjøringssteologi var i følge Ateek en reaksjon på den første palestinske intifadaen, men også et resultat av israelsk politikk etter 1967.²³ Sabeel har sitt hovedsete i Jerusalem, men har også kontorer i Betlehem, Nasaret og Ramallah.²⁴ Sabeel ble spesielt kjent internasjonalt gjennom sitt bidrag til utviklingen av *Kairo's dokumentet* (2009)²⁵.

I følge Ateek fokuserer Sabeels arbeid på tre agendaer. Den første er deres økumeniske arbeid med ulike kristne.²⁶ Den andre er å skape enhet mellom kristne og muslimske palestinsere. Den tredje agendaen er å samarbeide med kristne, muslimer og jøder, som støtter saker relater til "justice and peace".²⁷ Motivasjonen for Sabeels arbeid kan kategoriseres i fem tema. Hovedoppgaven er å utvikle en palestinsk frigjøringssteologi som grunnlag for en ikke-voldelig motstandsbevegelse mot den israelske okkupasjonen. Naim Ateek forklarer dette slik:

The message of Jesus acquires renewed relevance. His message of justice and liberation helps us focus on the inequalities and discrimination that are apparent within the society. At the same time we need to consider the obstacles that stand in the way of achieving a just peace in the political realm.²⁸

I følge Ateek meldte behovet seg for å utvikle en egen palestinsk frigjøringssteologi på grunn av den smerte de følte under okkupasjonen og den voksende støtten til okkupanten fra vestlige kristne.²⁹

De to neste teamene knytter seg noe sammen, men kan skilles ved at det ene ønsker å utforme en spesiell land teologi, mens den andre vil utforme en spesiell teologi om Jerusalem.

Når det gjelder landteologien, forklarer Ateek hvorfor det er viktig å utvikle en egen palestinsk forståelse:

God is very much present to the people of this land and is

continuously invoked by Jews, Muslims and Christians. It often seems that each of our religions has created God in its own image to serve its own needs; perhaps this is why it seems that at times God is part of the problem rather than the solution. How then can we speak of God and God's authentic word for us as we struggle for justice and peace?³⁰

Tolkningen av Det hellige landet blir på denne måten sentral i Ateeks skrifter som motsvar til jødisk og kristen sionistisk tolkning.³¹ Ateek er opptatt av å motarbeide ekskluderende tolkninger av landet til fordel for det han kaller en inkluderende kristen landteologi.³² I denne sammenheng retter han tydelig kritikk mot alle former for sionistiske tendenser.³³ For Ateek er dette arbeidet avgjørende for at han skal kunne bevare sin tro:

Since the conflict in this part of the Middle East revolves around the issue of the land – and since God and the Bible have been used to justify the theft of the land – it is important to continue to study the Bible to discover if God and the Bible are indeed a party to such injustice. Frankly, if the passages used to create and support injustice compose the heart of the biblical message regarding the land, most Palestinian Christians (and many others) would not want to have anything to do with such a Bible or god.³⁴

Ateek presenterer tekster fra Det nye testamentet, som han mener demonstrer hvordan Det gamle testamentet blir misforstått av kristne.³⁵ Når det gjelder den religiøse tolkningen av Jerusalem, har Ateek samme målsetning, nemlig å finne en inkluderende tolkning.³⁶ I følge Ateek ligger tolkningsnøkkelen for kristne i å lese Det gamle testamentet i lys av Det nye.³⁷

Det fjerde teamet handler om å fremme forsoning. Her hevder Ateek at Jesu ord ikke er mulig å etterleve. I stedet må palestinerne forholde seg til «*reconciliation through a human paradigm*».³⁸ I det siste kapitlet i boken *A Palestinian Christian Cry for Reconciliation*³⁹ presenterer han seks steg som må tas før endelig forsoning kan finne sted. I korte trekk omhandler disse at den israelske okkupasjonen må opphøre, samt at israelerne må bekjenne sin skyld. Videre må en internasjonal kom-

misjon etableres for å opprette rettferdighet for palestinerne.⁴⁰ Det er først etter denne prosessen at tilgivelse og forsoning er mulig og dialog relevant.⁴¹

Det femte teamet er å skape en konstruktiv visjon for framtiden. Ateek støtter en tostats-løsning, men ser det endelige målet som en føderasjon av fire selvstendige stater – Palestina, Israel, Libanon og Jordan.⁴² I en slik føderasjon mener han Jerusalem kunne være deres felles hovedstad "... in order to set it free from political intrigues. Jerusalem would then be free from any narrow exclusive claims and become God's gift to not only the people of the region but beyond to the billions of faithful believers all over the world."⁴³

Sabeel samarbeider internasjonalt med en rekke kristne organisasjoner,⁴⁴ og har etablert flere såkalte "Sabeels venner" i Nord Amerika, Canada,⁴⁵ Storbritannia, Irland, Nederland, skandinaviske land, Frankrike, Tyskland,⁴⁶ og Australia.⁴⁷

Jerusalem Center for Jewish-Christian Relations

Jerusalem Center for Jewish-Christian Relations (JCJCR) er en israelsk organisasjon som ble etablert i 2004 av en jøde for å bedre forholdene mellom israelske jøder og palestinske eller arabiske kristne. Organisasjonen har i dag både jødiske og kristne ansatte. En hovedårsak til etableringen av JCJCR var at de mener forholdet mellom jøder og kristen i dette området må ta hensyn til hvordan jøder her fremstår som en majoritet og de kristne som en minoritet:

For the first time in two millennia, an empowered Jewish majority comes face-to-face with vulnerable Christian communities with a long history as minorities. The encounter is complicated by the fact that the national identity of the majority of local Christians is locked in conflict with the national identity of the majority of Israeli Jews. Palestinian Arab Christians and Israeli Jews are both engaged in a search for a meaningful communal identity that takes into account a mixture of historical, political, social, cultural, and religious factors that are difficult to disentangle.⁴⁸

På denne måten ønsker JCJCR å utvikle en ny type jøde-kristen

dialog med røtter i den spesielle konteksten til dagens Jerusalem. I følge JCJCR er ikke dialogen mellom vestlige kristne og jøder overførbar til den israelske og palestinske konteksten.⁴⁹ Initiativet til å etablere denne organisasjonen ble tatt av den nå avdøde direktøren Daniel Rossing, som etter 35 års statlig relatert arbeid med de kristne samfunnene hadde sett behovet for en annen type dialog enn den vestlig inspirerte. Rossings tanker utviklet seg tydelig på 1990-tallet da han skrev:

I have tried to make clear that I do not think that one should try to impose the Western model on the unique historic-cultural context of this land and this society. The historic-cultural experience of the inhabitants of this land is as unique as is the historic-cultural experience of the Western world, and therefore it requires that we develop an equally unique dialogue.⁵⁰

Det er spesielt dynamikken og maktforholdet i dialogen mellom vestlige kristne og jøder, som Rossing mente ikke kan adopteres til Det hellige land. Rossings argument var at vestlige kristne representerte en majoritet i dialogen med den jødiske minoritet, og kunne på denne måten utøve selvkritikk av kristendommens generelle holdninger ovenfor jøder i historien, samt interesse for de jødiske røtter bak den kristne tro. Rossing argumenterer for at denne dialogen er viktig, men ikke passende for den spesielle konteksten i Israel og de palestinske selvstyreområdene. I Det hellige land der jødene er en majoritet og de kristne innbyggerne en minoritet, er det de jødiske israelerne som må rekke ut en hånd til minoriteten, mente Rossing. Rossing skrev videre at deres arbeid hovedsakelig bestod i å undervise jøder om den historiske opprinnelse og det daglige livet til den kristne minoritet.⁵¹

JCJCR er også opptatt av inkluderende tolkninger av religiøse begrep. Ved flere anledninger fremholdt Rossing betydningen av å bekjempe eksklusiv nasjonalisme i religionenes navn. Samtidig understreker JCJCR at de enkelte religiøse samfunnene må få bevare sin partikularitet. I følge JCJCRs grunnlegger handler ikke konflikten mellom israelere og palestinere om en «clash of civilization»,⁵² men heller en konflikt mellom de som ser

sin religiøse tradisjon som en motivasjon til ekstremisme og fremmedgjøring og de som finner motivasjon i sin tro for å ta ansvar og samarbeide interreligiøst.⁵³

Arbeidet til JCJCR knytter seg hovedsakelig til å gjøre historien til de ulike kristne samfunnene kjent for israelere:

... we must study in depth the particular historic experience of the Christian communities in Holy Land. Israeli Jews are familiar with some details of the history of Christianity in the West, but know nothing about the radically different historic experience of the local Christian communities.⁵⁴

I følge Rossing er det helt grunnleggende at man forstår *den andres* forståelse av hans eller hennes historie i denne regionen og spesielt i Jerusalem. I en artikkel kalt *In Between* reflekterer Rossing over det unike med Jerusalem for de religiøse samfunnene:

In many respects that which makes each community in Jerusalem distinct and different is its unique memory of the past. Jerusalem holds within it nearly 4,000 years of history. No one can recall each and every detail of his individual life history, let alone all the details of four millennia of history. Our memories are by nature and necessity always selective. What we choose to remember is what makes us distinct and different. And so it is also with the diverse groups in Jerusalem; each group remembers and observes different milestones along the long time-line of Jerusalem. As one moves about the city from community to community, you quickly sense, not only that Jerusalem is a world in a city, but also that you are traveling in an exhilarating time warp. In Jerusalem the centuries run concurrent rather than consecutive; the passion for past and future eras impregnates the present with meaning.⁵⁵

I følge Rossing er derfor hensikten med å lære om den andre å forstå den mening og betydning det har for den andre å bo i Det hellige land og spesielt i Jerusalem. JCJCR har av denne grunn utviklet en holistisk⁵⁶ tilnærming til dialogen og fredsar-

beidet sitt, der historisk, politisk og religiøs identitet blir respektert.⁵⁷ JCJCR tror en slik helhetlig tilnærming er nødvendig for å skape reell forandring.

Samtidig er JCJCR empatisk ovenfor den negative innflytelsen konflikten har fått for spesielt de kristne samfunnene. For det første påpeker JCJCR hvordan kristne i Det hellige land er en minoritet både ovenfor israelske jøder og israelsk-palestinske muslimer. I følge en ansatt ved JCJCR, Hana Bendcowsky, er det vanskelig for dem å definere seg tydelig som enten israelere eller palestinere. Spesielt utsatt mener hun kristne arabere med israelsk statsborgerskap er, fordi de møter mistenksomhet fra israelske jøder hvis de identifiserer seg med det palestinske folk på Vestbredden eller i Gaza. Derfor ønsker de å stryke de kristnes posisjon i Det hellige land, både kristne israelske arabere og palestinske kristne.

JCJCR har hovedsakelig fire ulike aktiviteter. Før det første utvikler de undervisningsmateriale, for det andre arrangerer de dialog-grupper. For det tredje driver de informasjons arbeid og for det fjerde støtter de forskning og rapportering som kan være med på å forbedre forholdet mellom kristne og jøder i denne regionen.

Analytisk tilnærming

I den analytiske tilnærmingen til forholdet mellom vestlige kristne og palestinske kristne må forholdet mellom palestinske kristne og israelere med hensyn til hvem som er minoritet og majoritet avklares. Vestlige kristne utgjør selvfølgelig en majoritet både i møte med jøder og palestinske kristne. Palestinske kristne er på den annen side en minoritet, men kan likevel i en allianse med vestlige kristne komme til å utgjøre en majoritet ovenfor jøder⁵⁸.

Utfra presentasjonen av Sabeel og Jerusalem Center for Jewish Christian Relations kan vi se at begge organisasjonene faller inn under Little og Applebys definisjon av religiøst fredsarbeid. Sabeel støtter fremveksten av institusjonsbyggere som kan utfordre politisk og sosial urett, og videre arbeide for å få slutt på den militære okkupasjonen. Dette støtter de gjennom ord og ikke-voldelige demonstrasjoner. JCJCR forsøker på den andre side å etablere gode sosiale relasjoner og toleranse. Begge organisasjonene står i den unike situasjon

som Little og Appleby fremhever at de forstår språket og kulturen, har førstehånds kunnskap og innehar en langsiktig visjon om fred. Det er likevel JCJCR som spesielt retter seg mot det Little og Appleby påpeker som den største utfordringen i en fredsprosess: «to bridge ... the hermeneutical gap». ⁵⁹ I denne sammenheng opptre JCJCR som representanter for en israelsk-jødisk majoritet, som rekker en hånd ut mot de israelsk-palestinske kristne som minoritet.

Vi ser at de to organisasjonene skiller seg fra hverandre med hensyn til strategi. Mens Sabeel hovedsakelig er engasjert i strukturelt fredsarbeid, er JCJCR aktiv innenfor kulturelt fredsarbeid. Følger vi Ramsbotham, Miall og Woodhouse, ser vi at strukturelt og kulturelt fredsarbeid anses som gjensidig avhengige størrelser for å fremme «*conflict transformation*». ⁶⁰ Begge disse strategiene er nødvendige utfra den forståelse at de strukturelle ordningene kan skape konflikt og dårlige sosiale forhold, som igjen påvirker de kulturelle relasjonene i konflikten. Sagt enkelt innebærer dette blant annet at frykten for terror fører til strengere sikkerhetstiltak fra israelsk side, mens strengere sikkerhatestiltak igjen fører til økt voldelig motstand fra palestinsk side. ⁶¹ Dette innebærer at det foreligger et behov for å skape tillitt gjennom dialog mellom israelere og palestinere, som gjør at man våger gi slipp på noen av sikkerhetstiltakene. En slik prosess tydeliggjør behovet for både strukturelt og kulturelt fredsarbeid. Denne prosessen er igjen avhengig av at de formelle fredsavtalene fra elitens side foreligger. Men en fredsavtale kan lett bli brutt hvis ikke de strukturelle og kulturelle relasjonene styrkes. Dette forholdet bør være viktig å forstå for vestlige kristne i møte med palestinske kristne. Strukturelt fredsarbeid fører helst med seg en sterk kritikk mot den andre part fordi den søker å endre på strukturelle forhold. Når utenforstående møter dette arbeidet, bør de se det samtidige behovet for kulturelt fredsarbeid. Vestlige kristne som i empati med den ene eller andre part kun støtter den form for fredsarbeid som en av partene gjør, motvirker negativt det gjensidige behovet for kulturelt og strukturelt fredsarbeid som er nødvendig for å transformere konflikten.

Vi kan også se utfra konfliktløsningsteorien tilknyttet asymmetriske konflikter, at begge organisasjonene imøtekommer de anbefalinger Ramsbotham, Miall og Woodhouse gir. Sabeel

er tro mot seg selv som en kristen minoritet gjennom tydelig – men ikke-voldelig motstand, mens JCJCJ som en majoritet viser empati ovenfor de kristne samfunnene som minoritet og søker å stryke deres posisjon ved å undervise, opprette dialog og gi informasjon om deres historiske opprinnelse og daglige liv. Likevel er det tydelige og delvis motstridende forskjeller mellom disse to organisasjonene. Den mest grunnleggende og betydeligste forskjellen ligger i at Sabeel mener en dialog mellom israelske jøder og kristne palestinere er umulig før en fredsavtale er inngått og israelerne er blitt stilt ovenfor en internasjonal domstol. JCJCR på den annen side retter fokus mot den kristne minoritet i Det hellige land og ønsker å stryke deres posisjon i regionen gjennom dialog, undervisning av israelske jøder og informasjonsarbeid.

Hvordan bør vestlige kristne forstå disse ulike tilnærmingene? Et utgangspunkt kan være å betrakte Sabeel som en minoritet som retter hard kritikk mot majoriteten. Innenfor den konteksten er det forståelig at en minoritet velger å tydeliggjøre sin utsatte posisjon og sine erfaringer. Et farlig moment i en slik tilnærming er likevel den mulighet dette gir for å reproducere konflikten. Sabeel retter en hard kritikk mot Israel, som ikke bør adopteres ukritisk av vestlige kristne. Dette gjelder for eksempel hvordan Sabeel uttrykker at deres mål er enhet mellom kristne og muslimer, uten tydelig å forklare hvilke muslimske grupperinger de ønsker å skape enhet med.⁶² Sabeel mener også at alle etterkommere etter palestinske flyktninger har en rett til å returnere til Israel⁶³ uten at de problematiserer dette nærmere. Ateeks kritikk av landteologien i Det gamle testamentet og alle former for sionisme, er også kritikkverdig. kritikken av Det gamle testamentet vanskeliggjør det faktum at Det nye testamentet bygger på Det gamle i kristendommen og Det gamle tolkes i lys av Det nye. Sabeels kritikk synes å stå nærmere en politisk tolkning enn en kristen.⁶⁴ Sionismen er en jødisk nasjonal bevegelse med mange ulike ideologiske og religiøse retninger. Dette nyanserer ikke Ateek og dermed kan han lett ende i en stigmatisering av sionismen som bryter både med yringsfriheten og religionsfriheten. Kritikken bør rette seg mot ekstreme og eksklusive tolkninger og handlinger, ikke moderate og inkluderende.⁶⁵ Hvis vestlige kristne ukritisk støtter alle meninger som Sabeel står for, er dette uheldig fordi

det som nevnt kan reprodusere konflikten. Hvis det skjer, vil fredsarbeidet være kontraproduktivt. Spesielt vanskelig blir det når en minoritets røst blir hørt og brukt internasjonalt. Sammen med kristne fra Vesten og den muslimske verden er ikke Sabeel lengre en minoritet, men en majoritet ovenfor en liten jødisk befolkning. Det bør skilles mellom utsagn brukt av en minoritet og utsagn brukt av en majoritet. På den andre siden står JCJCRs arbeid også i en utsatt posisjon, hvis de utelukkende vil fremme dialog uten å ta hensyn til den reelle maktstruktur som palestinske kristne opplever gjennom israelske sikkerhetstiltak. Da står også deres arbeid i fare for å være kontraproduktivt. Frykten for at en dialog som ikke tar opp det som palestinerne erfarer som politisk og sosial urett, fører til en normalisering av okkupasjonen har blitt påpekt blant flere palestinere og arabiske land de siste tretti årene.⁶⁶ I møte mellom vestlige og palestinske kristne bør disse faremomentene bak ensidig kulturelt eller ensidig strukturelt fredsarbeid være tydelig forstått.

Utgangspunktet for denne artikkelen er å skape forståelse i det møtet som skjer mellom vestlig kristne og de forhold som råder i det religiøse fredsarbeidet mellom jøder og kristne i Det hellige land. Artikkelen understreker betydningen av å skille mellom strukturelt og kulturelt fredsarbeid, samtidig som disse strategiene betraktes som gjensidig avhengige. Jeg har videre påpekt at minoritets- og majoritetsbegrepene er kontekstuelle begreper og at man derfor bør skille mellom utsagn som brukes av en minoritet i opposisjon, og når argumentasjonen tas opp av en majoritet. Artikkelen argumenterer for at det er viktig for internasjonale aktører å se hvordan deres engasjement kan endre dette forholdet mellom minoritet og majoritet. Det er derfor viktig å understreke at vestlige kristne ikke er en minoritet, men en majoritet i forhold til jøder. Artikkelen støtter derfor at man fortsetter dialogen, og verdsetter de palestinske kristnes nærvær i området og viser empati ovenfor deres situasjon. Vestlige kristne kan utvikle dialogen om den jødiske kontekst bak Det nye testamentet, til en interesse for å forstå den historiske utviklingen av de kristne samfunn som lever der i dag. Artikkelen oppfordrer vestlige kristne til å støtte jøder og kristne i Det hellige land i det gjensidig avhengige strukturelle og kulturelle fredsarbeidet.

Noter

- 1 Her vil jeg blant annet nevne Al Liqa Center, online: <http://www.al-liqa-center.org.ps/>, Sabeel, online: <http://www.sabeel.org/> og Diyar, online: <http://www.diyar.ps/>. Alle nedlastet 21.11.13. Fremveksten av religiøst organisert fredsarbeid blant israelere og palestiner er også beskrevet i Wang, Yvonne Margaretha: *How Can Religion Contribute to Peace in the Holy Land? A study of religious peacework in Jerusalem*. Universitetet i Oslo, 2012: 42-50. Publisert i DUO: Permanent lenke: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-39803_
- 2 I denne artikkelen knyttes denne påstanden opp mot de begrunnelsene Sabeel og Jerusalem Center for Jewish Christian Relations gir og blir utelukkende diskutert i forhold til valg av strategi innen for fredsarbeid. Forskjellene mellom vestlige kristne og palestinske kristne i et kulturhistorisk perspektiv blir ikke diskutert i denne artikkelen. Det henvises derimot til Longva, Anh Nga & Roald, Anne Sofie (eds.): *Religious Minorities in the Middle East. Domination, Self- Empowerment and Accommodation*”, Brill, 2012 og O`Mahony, Anthony: *The Christian Communities of Jerusalem and the Holy Land*, Cardiff: University of Wales Press, 2003. Denne artikkelen kommer heller ikke inn på forskjellen mellom kristen misjonering i vest og i de arabiske landene, men henviser til Miller, Duane Alexander: *Living Among the Breakage: Contextual Theology-Making and ex-Muslim Christians*, Doktorgrad ved Universitetet I Edingburg, 2014. Tilgjengelig online: <http://nazarethseminary.org/datadir/en-events/ev125/files/Complete%20Duplex%20Miller%202014%20Signed.pdf> Nedlastet 29.09.14.
- 3 Wang: 2012.
- 4 Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne påstanden. Både et søk på bibliotekstes database og internett viser at betegnelsen Det hellige land ofte blir brukt om områdene i staten Israel og de palestinske områdene når man skriver om de tre Abrahamittiske religionene, selv om betegnelsen «hellig land» kun nevnes en gang i Koranen. (*Al-Ard al-Muqaddasa*). Se Abu-Sway, Mustafa: “The Holy Land, Jerusalem, and the Aqsa Mosque in Islamic Sources,” in Grabar, Oleg and Kedar, Benjamin Z.: *Where Heaven and Earth Meet: Jerusalem’s Sacred Esplanade*, Israel, Yad Ben Zvi-Press, 2009: 336. Se også Wang, 2012: 26.
- 5 Dette er diskutert og forklart mer utførlig I Wang, 2012: 176.
- 6 Jf. Wang, 2012: 172.
- 7 Little, D. and Appleby, R. S.: “A Moment of Opportunity? The Promise of Religious Peacebuilding in an Era of Religious and Ethnic Conflict,” in Coward, H. & Smith, S., (eds.): *Religion and Peacebuilding*, Albany: State University of New York Press, 2004: 5.
- 8 Et eksempel på en slik institusjon er Palestinian Academic Society for International Affairs som ble etablert i 1987 både for å utdanne palestinere til politisk arbeid for en palestinsk stat, men også for å avdekke fakta om palestinernes liv under okkupasjon og fremme dialog gjennom samarbeid og dialog med israelere både på akademisk nivå og mellom religiøse leder. Se Wang: 2012: 142-157.

- 9 Little and Appleby: 2004: 10.
- 10 Little and Appleby: 2004: 10.
- 11 Little og Appleby: 2004:11.
- 12 Ramsbotham, Oliver, Hugh Miall og Tom Woodhouse: *Contemporary Conflict Resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts*. 2n ed. Cambridge, Polity Press, 2005:41.
- 13 Eksempler på institusjoner som legitimerer konflikten kan være militære institusjoner og ekskluderende identiteter som støtter opp om negative holdninger ovenfor den andre part. Se blant annet Vivienne Jabri: *Dis-course on violence. Conflict analysis reconsidered*. Manchester, Manchester University Press: 1996:146.
- 14 Ramsbotham, Miall og Woodhouse: 2005:29.
- 15 Sitatet er fra Conflict Information Consortium, University of Colorado, ledet av Heidi and Guy Burgess, "Conflict Transformation", online: <http://www.colorado.edu/conflict/transform/jplall.htm> Nedlastet 03.10.10.
- 16 Jabri: 1996:155, Gopin, Marc: *Holy War, Holy Peace: How religion can bring peace to the Middle East*, New York, Oxford University Press, 2002:180. Se også Said, E.: "The Burdens of Interpretation and the Question of Palestine", paper presentert under konferansen the International Society of Political Psychology, Amsterdam, July 1986. Abu-Nimer, Muhammad: *Dialogue, Conflict Resolution, and Change. Arab-Jewish Encounters in Israel*. New York, State University of New York Press, 1999:160.
- 17 Gopin: 2002: 182.
- 18 Marc Gopin argumenterer også for at konflikten kan forklares som en mellom Israel og den arabiske verden. I den sammenheng endres forholdet og Israel blir en svakere part. I denne artikkelen fokuserer vi på kristne palestinere som er en minoritet både ovenfor Israel og palestinerne. Derfor går vi ikke nærmere inn på denne diskusjonen om maktforhold her, men henviser til Gopin: 2002: 180.
- 19 Ramsbotham, Miall og Woodhouse: 2005: 21.
- 20 Ibid. Jf. også Daniel Rossing senere i artikkelen som har en annen forståelse av dette, der forskjellene ikke oppfattes som en «clash of civilization», men en konflikt mellom ekstremisme og intoleranse på den ene siden og toleranse på den andre.
- 21 Ramsbotham, Miall og Woodhouse: 2005:22.
- 22 Ateek, Naim: *Justice and only Justice*: Maryknoll N.Y.: Orbis Books: 1989: 151-152.
- 23 Ateek, Naim: *A Palestinian Christian Cry for Reconciliation*: Maryknoll, N.Y.: Orbis Books: 2008: 4-7.
- 24 Ateek: 2008: 4-7
- 25 Kairos dokument ble utformet og underskrevet av flere palestinske teologer fra ulike denominasjoner i Jerusalem og Betlehem. Dokumentet var inspirert av det Sørafrikanske dokumentet lansert i 1985. Dokumentet

- ble også støttet av Kirkens Verdensråd og lansert på deres hjemmeside. Se: <http://www.oikomene.org/gr/resources/documents/other-ecumenical-bodies/kairos-palestine-document.html> Nedlastet 14. 03.14. Kairos dokumentet ble også trykt av Sabels mange vennsorganisasjoner i Europa, blant dem den norske organisasjonen «Sabeels venner», tilgjengelig på: <http://sabeelnorge.org/index.html> Nedlastet 14.03.14. Kairos dokumentet har også blitt kritisert fra flere hold inkludert blant kristne i Norge. Se f.eks Johansson, Andreas, Stedlig Representant i Israel for Den Norske Israelsmisjon: Kairos dokumentet. Sannhetens øyeblikk? Tilgjengelig online: http://www.israelsmisjonen.no/_service/316/download/id/35219/name/Artikkel+om+Kairosdokumentet+av+A.Johansson.pdf Nedlastet 29.09.14.
- 26 Se også Ateek:1989: 152-153.
- 27 Ateek: 2008:15.
- 28 Ateek, Naim, "Some are More Equal", Cornerstone, issue 54, fall 2009, s. 2. Lignende utsagn gjenfinnes også i Ateek, Naim, "There is Another Way. The Way of Nonviolence, the Way of Fidelity", Cornerstone, issue 28, spring 2003, s. 2.
- 29 Ateek, Naim, "The Israeli Occupation and Theological Thinking", Cornerstone, issue 56, våren 2010, s. 2-3.
- 30 Ateek: 2008: xiv.
- 31 Ateek: 1989:74-114.
- 32 Ateek, Naim, "Christian Zionism: The Dark Side of the Bible", Cornerstone, Issue 30, Winter 2003, s.2. Online: <http://www.sabeel.org/pdfs/Cornerstone%2030:%20Fall%202003.pdf>, nedlastet 11. 05.10. Se også Kuttab, Jonathan, "Challenging Christian Zionism", Cornerstone, Issue 32, Spring 2004. Online. <http://www.sabeel.org/documents/cs32.pdf> nedlastet 07.07.10.
- 33 Ateek, Naim, "The Israeli Occupation and Theological Thinking", Cornerstone, issue 56, spring 2010, s. 1-4.
- 34 Ateek: 2008:57.
- 35 Ateek: 2008: 58-66. Se eksemplene fra Matteus 5:8, Johannes 1: 43-51 og Romerbrevet 4:13.
- 36 Ateek fremhever versene fra Nehemja 2:19-20 som eksempel på en ekskluderende tekst, mens Salme 87 brukes som eksempel på en inkluderende tekst. Se Ateek, 2008: 141-147. Ateek har også skrevet en artikkel om Salme 87 i Ateek, Naim, "A Vision worthy of Jerusalem", Cornerstone, Issue 55, winter 2009, s. 3.
- 37 Se nedenfor.
- 38 Ateek: 2008: 184.
- 39 Ateek: 2008:185-186.
- 40 Ateek: 1989:177.
- 41 Ateek: 2008:185-186.
- 42 En slik føderasjon er også foreslått i Ateek`s første bok, 1989: 173-175.

- 43 Ateek, 2008:176. Ateek gir en utførlig forklaring på hvordan den politiske konflikten bør løses i Ateek, 2008:165-177.
- 44 Se online: <http://sabeel.org/links.php> Nedlastet 24. 10.09.
- 45 Se online: <http://sabeel.org/friends-americas.php> Nedlastet 24. 10.09.
- 46 Se listen over europeiske land, online: <http://sabeel.org/friends-europe.php> Nedlastet 24.10.09.
- 47 Se online: <http://sabeel.org/friends-australia.php> Nedlastet 24. 10.09.
- 48 Se Jerusalem Center for Jewish-Christian Relations sin hjemmeside, online: <http://www.jcjr.org/about.ms.php> Nedlastet 14. 10.09.
- 49 Intervjue med Daniel Rossing and Hana Bendcowsky for doktorgradsarbeidet Wang: 2012:173.
- 50 Rossing, Daniel, "Interfaith Relations and Dialogue in Israel: Theory and Practice", i *Understanding One Another in the Israeli society*", Kronish, Ron (ed.) Jerusalem: ICCI, 1997:46. Publisert av Interreligious Coordinating Council in Israel. Se deres hjemmeside online: <http://www.icci.co.il/> Nedlastet 21. 11.13. Se også presentasjonen av organisasjonen Wang: 2012: 128-141.
- 51 Wang: 2012: 174.
- 52 Ibid.
- 53 Wang: 2012: 175.
- 54 Rossing, Daniel: online: http://www.jcjr.org/kyn_article_view.php?aid=27 Nedlastet 17. 06.09.
- 55 Rossing, Daniel: "In Between" Paper ved et seminar ved Hebrew University om "Conflict Resolution and Religious traditions", 6. Januar 2009. Se også Wang: 2012: 175.
- 56 En holistisk dialog mellom medlemmer fra ulike trossamfunn betyr at de ikke bare snakker om teologiske tema, men samtidig trekker inn andre dimensjoner tilknyttet personlige erfaringer, historieforståelse, traumer eller politiske synspunkt. På denne måten inkluderer dialogen alle de temaene som oppleves som relevant i forhold til den aktuelle konflikt de står i og ønsker å løse gjennom samtaler basert på gjensidig respekt. Se for øvrig Wang: 2012: 129, 175 og 224.
- 57 Intervjue med Rossing og Bendcowsky, se Wang: 2012: 175.
- 58 Hvis kristne palestinerne identifiserer seg som arabere vil dette styrkeforholdet endres radikalt. Jf. fotnote 15. I denne artikkelen har vi likevel valgt å avgrense fokuset til kristen palestinerne som en minoritet.
- 59 Little og Appleby: 2004:11.
- 60 Ramsbotham, Miall and Woodhouse: 2005:29.
- 61 Dette er selvfølgelig en sterk forenkling og det er ingen tvil om at konflikten er langt mer komplisert enn bare å handle om sikkerhetstiltak. Jf. blant annet Wang: 2012:34-36. Det er likevel viktig å understreke at mange palestinerne har uttrykt at sikkerhetstiltakene er en belastning for dem i deres hverdag. Jf. Palestine-Israel Journal: "We Must Find a Way of Cooperating as a Region" in Palestine-Israel Journal, vol. 15. No. 3 2008. Online: <http://www.pij.org/details.php?id=1202> Nedlastet 29.09.14.

- 62 Det finnes mange ulike tolkinger blant muslimske palestinere også. Se f.eks. Lybarger, Loren D.: *Identity and religion in Palestine: the struggle between Islamism and secularism in the occupied territories*, Princeton University 2007.
- 63 Jf. Sabeel, *The Jerusalem Sabeel Document: Principles for a Just Peace in Palestine-Israel*, tilgjengelig online: <http://www.sabeel.org/statements.php?eventid=14> Nedlastet 7.11.14.
- 64 Dette blir grundig diskutert i doktorgradsavhandlingen til Stadler, William Andrew: *Palestinian Christians and the Old Testament: Hermeneutics, History, and Ideology*, University of Aberdeen, 2012. Tilgjengelig online: http://digitool.abdn.ac.uk/view/action/singleViewer.do?dvs=1411984584848~476&locale=nb_NO&VIEWER_URL=/view/action/singleViewer.do?&DELIVERY_RULE_ID=10&application=DIGITOOL-3&frameId=1&usePid1=true&usePid2=true&COPYRIGHTS_DISPLAY_FILE=copyrightstheses Nedlastet 29.09.14.
- 65 Et godt eksempel på en form for religiøs sionisme der tilhengerne jobber for å fremme menneskerettighetene blant palestinere er Rabbis for Human Rights. Se deres offisielle hjemmeside online: <http://rhr.org.il/eng/> Nedlastet 29.09.14. Se også Wang: 2012:100-113. Mangfoldet innenfor sionismen og ulike retninger er godt beskrevet i Goldberg, David J. *To the Promised Land. A history of Zionist Thought*. Penguin Books, 1996. Ulike tolkinger blant ortodokse jøder er også dokumentert i Ravitzky, Aviezer, *Messiansim, Zionism and Jewish Religious Radicalism*, The University of Chicago Press, 1993.
- 66 Se artikkelen av den palestinske fredsaktivisten Sarah, Aziz Abu: "What is normal about normalization?" Online: <http://972mag.com/what-is-normal-about-normalization/31262/> Nedlastet 19.03.14. Dette har også flere forskere påpekt, se f.eks. Abu-Nimer, Mohammed, Emily Welty, Amal I. Khoury, *Unity in Diversity. Interfaith Dialogue in the Middle East*. USA, United States Institute for Peace.2007:66. Ramsbotham, Miall og Woodhouse: 2005: 21. Se også FNs program for den internasjonale konferansen om dialog online: http://www.un.org/ga/63/meetings/peace_culture_hl.shtml Nedlastet 12. 12.08. Denne konferansen og svarene fra de arabiske lederne er også nevnt i Wang, Yvonne: "Religionsdialog og fredsarbeid i et hellig land" i det Nordisk tidsskriftet for Midtøsten studier, Babylon, no. 1., 2009. Se også uttalelsen fra H.E. General Michels Suleiman fra Libanon, i New York, 12. November, 2008. Online: <http://un.org/ga/63/meetings/pdf/lebanonE12.pdf> Sist nedlastet 21. 11.13.

Yvonne Margaretha Wang (1972) er førsteamanuensis i religionsvitenskap ved avdeling for humanistiske fag og lærerutdanning ved Høgskulen i Volda. Hun disputerte i 2011 med en doktorgradsavhandling innen religionsvitenskap og konfliktløsningsteori med tittelen *How Can Religion Contribute to Peace in the Holy Land?* Wang har også en engasjementsstilling ved Kirkelig Dialogsenter i Bergen.

Summary:

**Religious Peace Work in Jerusalem –
and Its Encounter with Western Christians**

This paper explores Western Christians' encounter with different strategies taken in religious peace work in Jerusalem. As a case study the paper presents two religious organizations engaged in peacebuilding among Christians in Jerusalem and explores different strategies utilized. The first organization is Sabeel, which represent the Christian minority. The second organization is Jerusalem Center for Jewish Christian Relations, which represent the Israeli Jewish majority. A central issue of the relations between minorities and majorities changes when Western Christians give their support to one kind of strategy (the Palestinian) and condemn the other (the Jewish), turning the Christians into a majority. The paper further argues that each strategy isolated possesses a danger of going wrong, at the same time as each strategy is vital as a parallel process along with the other strategy – to achieve the goal of conflict transformation.